

"הקהל" וחידוש הברית

למשמעויות השונות שבחג הסוכות מתווסף פעם בשבע שנים ממד מיוחד עליו אנו קוראים בפרשתנו (לא י-יג): "מִקֵּץ שִׁבְעַ שָׁנִים בְּמַעַד שָׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת, בָּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל... בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר... הַקֹּהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרָךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיָּרְאוּ אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". ממצווה זאת נשאר בידינו זכר, זכר למצוות הקהל.

מצווה 'הקהל' קשורה קשר אמיץ בספר דברים ובסיומו. ספר זה, מכלול נאומיו האחרונים של משה בערבות מואב ארבעים שנה אחרי יציאת מצרים, מופנה לדור הבנים העומדים להיכנס לארץ. הספר כולו מהווה מעין חידוש הברית בין הקב"ה לדור ההורים. הברית הראשונה, ברית סיני, נכרתת עכשיו מחדש בערבות מואב. אלא שברית ערבות מואב איננה האחרונה. עם כניסתם לארץ אמורים בני ישראל לחדש שוב את הברית בהר גריזים והר עיבל (דברים כז). החידוש הכרחי על רקע החיים והמוות. כיצד ניתן לשמור על זהות הכלל, כשהפרטים המרכיבים אותו משתנים מדור לדור? כיצד ניתן לשמור על הזיכרון הקולקטיבי של הכלל, זיכרון שיש בו פעמים רבות תאריך תפוגה קרוב מדי? כאן נעוצה המשמעות של מצוות הקהל: "הקהל את האנשים הנשים והטף... ובְּנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְיִלְמְדוּ לַיהוָה אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאָדָמָה..." במצוות הקהל, הופך חידוש הברית למשימה מתמדת המוטלת על העם. מצוות הקהל היא מעין חידוש הברית. הבנים יתפסו את מקומם של יוצאי מצרים. במרכזה של מצוות הקהל, עומדת קריאת התורה, שמשה כתב לפני מותו: "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי... וְאֵל כָּל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל". אכן, כפי שנראה, המלך הקורא בתורה במעמד 'הקהל' יורש את מקומו של משה.

אולם, יש משהו נוסף במצוות הקהל. בסיומו של ספר דברים קוראים אנו נבואה עצובה שנאמרה למשה: "הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וַיִּזְנֶה אַחֲרַי אֱלֹהֵי גֹכַר הָאָרֶץ... וַעֲזָבֵנִי וַהֲפֹר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ" (דברים לא טז). החטא והמחדל, הטעות והתעיה, החולשה והשגגה יתרחשו. נחמיץ הזדמנויות, נטעה בהחלטות, נמיר טוב ברע ונאה במגונה. אלא שבכוחנו לתקן, לחדש את הברית. חידוש הברית הוא מעין חזרה בתשובה קולקטיבית. כך היה בימי יאשיהו כאשר הקהיל המלך את העם: "וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית ה' וְכָל אִישׁ יִהְיֶה... אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם לְמִקְטָן וְעַד גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵיהֶם אֶת כָּל דְּבָרֵי סֵפֶר הַבְּרִית..."

וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ... וַיִּכְרַת אֶת הַבְּרִית לַפָּנִי ה' לָלֶכֶת אַחֵר ה'... בְּכָל לֵב וּבְכָל נַפֶּשׁ... וַיַּעֲמֹד כָּל הָעָם בַּבְּרִית" (מלכים ב כג ב-ג). וזאת יעשה העם שוב, ימים ספורים אחרי סוכות, בימי שיבת ציון (נחמיה ח-י): "וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקָּהָל הַשָּׂבִים מִן הַשָּׂבִי סָפוֹת... וַתְּהִי שִׁמְחָה גְדוֹלָה מְאֹד. וַיִּקְרָא בְּסֵפֶר תּוֹרַת הָאֱ-לֹהִים יוֹם בְּיוֹם... וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצָרַת כְּמִשְׁפָּט". ואחרי החג, ביום כ"ד לתשרי "נֶאֱסָפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֹם וּבְשִׁקִּים וְאַדְמָה עָלֵיהֶם" לבקש סליחה על חטאי העם ולחדש את הברית. הפעם באמנה כתובה: "אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אִמְנָה וְכֹתְבִים וְעַל הַחֲתוּם שָׂרִינוּ לְוִיָּנוּ כְּהִנֵּינוּ", וכל העם מלווה את החתימה, "מִחֲזִיקִים עַל אַחֵיהֶם", "וּבָאִים בְּאֶלֶה וּבְשִׁבּוּעָה לָלֶכֶת בְּתוֹרַת הָאֱ-לֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה בְּיַד מֹשֶׁה עֶבֶד הָאֱ-לֹהִים".

רעיון חידוש הברית מופנה אכן, לעם כולו. אולם יש מאחוריו רעיון בסיסי יותר הנכון לא רק לגבי הכלל אלא גם לגבי הפרט. זאת היא מצווה מתמדת. מוטל עלינו לחדש את הברית, אך מעבר לכך מצווים אנו בחידוש מתמיד של חיינו, להפוך ירידה להתחלתה של עלייה חדשה. סמל לדרישה זאת מצוי בדמות העיוור שבראשון לסיפורי שבעת הקבצנים של רבי נחמן מברסלב. העיוור הוא זקן שהוא תינוק. רבי נתן, תלמידו הגדול של רבי נחמן מספר בהלכות תפילין שב"ליקוטי הלכות" שמורו הגדול הזהיר אותנו "ואמר שאסור להיות זקן". אולם הזקנה עליה אנו מדברים כאן אינה הזקנה הביולוגית. קיימת הגדרה עמוקה יותר של זקנה. זקן הוא האדם, או העם, שאינו מסוגל להתחיל משהו חדש, לחדש את הברית. זהו סודו של גיבור הסיפור, זקן שהוא תינוק. בעקבותיו מלמד אותנו ר' נתן להתפלל (ליקוטי תפילות, ח"ב, פד) תפילה שהיא נכונה לפרט ולכלל: "ותרחם עלי ברחמיך הרבים, ותשמרני ותצילני תמיד שלא אפול לידי זקנה לעולם, שלא תהיה עבודתך זקנה וישנה אצלי לעולם, רק אזכה לחדש עצמי בכל יום ובכל עת ובכל שעה לחדש כנשר נעורי להתחיל בכל פעם מחדש... ואזכה לקיים דברי רבותינו זיכרונם לברכה שדרשו על פסוק (דברים כז, ט): "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם", שיהיה דומה בעיני בכל יום ויום כאלו היום נכנסתי עמו בברית... ותעזרני ותחזקני ותאמצני תמיד בכל עת שלא איאש עצמי לעולם שום ייאוש כלל... רק אחזק עצמי בכל עת לחדש הרצון דקדושה יותר, להתחיל בכל פעם מחדש, להשתוקק ולכסוף ולהתגעגע אליך ולעבודתך ברצון חזק חדש...".